

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2026-2-139-32>

УДК 159.98

Плескач Богдан Вадимович¹

кандидат психологічних доцент кафедри практичної психології

*Київський столичний університет імені Бориса Грінченка***Сосновська-Дьукст Арніка-Шаягюйдс Іцар'івна²**

студентка другого (магістерського) рівня навчання

*Київський столичний університет імені Бориса Грінченка***Жданова Любов Геннадіївна³**

викладач кафедри практичної психології

*Київський столичний університет імені Бориса Грінченка***ОПИТУВАЛЬНИК ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ:
ПСИХОМЕТРИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ**

Анотація. Статтю присвячено психометричному аналізу Опитувальника професійної спрямованості, розробленого на основі теорії Дж. Голланда, та визначенню перспектив його використання у профдіагностичній практиці. На вибірці зі 103 студентів спеціальності «Психологія» досліджено внутрішню узгодженість шкал методики, її конкурентну валідність і факторну структуру. Встановлено, що більшість шкал за опублікованими ключами мають недостатню внутрішню узгодженість, попри наявність статистично значущих зв'язків з аналогічними шкалами професійних інтересів методики Йовайши (яка використана для перевірки конкурентної валідності). Виявлено також змістові та конструктивні недоліки стимульного матеріалу методики. На підставі отриманих результатів запропоновано модифіковані ключі з вищими показниками внутрішньої узгодженості та розроблено варіант ОПС-45. Зроблено висновок про доцільність подальшої валідації методики й уточнення можливостей її практичного застосування.

Ключові слова: опитувальник професійної спрямованості, професійні інтереси, професійні типи, психометричні характеристики опитувальника професійної спрямованості, теорія Дж. Голланда.

Bohdan Pleskach

Candidate of Psychological Sciences,

Associate Professor of the Department of Practical Psychology

*Kyiv Metropolitan University named after Boris Grinchenko***Arnica-Shaiahiuids Sosnovska-Diukst**

Student of the Second (master's) Level of Study

*Kyiv Metropolitan University named after Boris Grinchenko***Lyubov Zhdanova**

Lecturer of the Department of Practical Psychology

*Kyiv Metropolitan University named after Boris Grinchenko***VOCATIONAL ORIENTATION QUESTIONNAIRE:
PSYCHOMETRIC CHARACTERISTICS AND POSSIBILITIES FOR APPLICATION**

Summary. The article is devoted to the psychometric analysis of the Vocational Orientation Questionnaire (VOQ), developed based on J. Holland's theory, and the determination of prospects for its application in vocational diagnostic practice. The VOQ is a modification of the psychodiagnostic instrument proposed by J. Holland. It utilizes only the stimulus material of the original methodology related to identification with specific occupations. In this questionnaire, occupations are presented as dichotomous pairs from which the respondent must choose the one that is more appealing. The primary issues with published versions of the VOQ are: 1) the number of comparisons between professional types is unequal; 2) the occupations being compared are similar in content, complicating the selection process. Based on a sample of 103 psychology students, the study investigated the internal consistency of the scales, concurrent validity, and factor structure. It was established that, when published keys are used, most scales exhibit insufficient internal consistency, despite statistically significant correlations with analogous professional interest scales in the Jovaisa methodology, which was used to verify concurrent validity. Concluded that the scales in the published test relate to professional types according J. Holland, because there are signs of its validity (content validity and concurrent validity). But the accuracy with which the expression of professional types is measured is very low and insufficient for practical application. Based on the results obtained, modified keys with higher internal consistency indicators were proposed. In particular, from the keys for calculating points on the scales were removed professions that haven less than 10% and more than 80% of respondents, and that who did not correlate with the total score. Also, some professions were assigned to other professional types. A version of the questionnaire with 45 dichotomous pairs (VOQ-45) was developed, which eliminates the identified imperfections of the previous version. It is concluded that further validation of the methodology and refinement of its practical application possibilities are necessary.

Keywords: Vocational Orientation Questionnaire, professional interests, vocational types, psychometric characteristics of the Vocational Orientation Questionnaire, J. Holland's theory.

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2215-6810>² ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-4660-9377>³ ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-0982-0343>

Постановка проблеми. Професійне самовизначення в сучасних умовах розглядається як динамічний процес усвідомлення особистістю власних ресурсів, професійних інтересів і відповідальності за наслідки професійного вибору [2; 9]. У структурі сучасної профорієнтації важливе місце посідають професійна діагностика та професійна консультація, оскільки саме вони сприяють більш усвідомленому вибору професійного шляху [2; 4; 7]. У зв'язку з цим особливого значення набуває використання науково обґрунтованих психодіагностичних методик, придатних для вивчення професійних інтересів і спрямованості особистості [3; 4; 7].

Застосування таких методик у науковій і прикладній практиці потребує перевірки їхніх психометричних характеристик, насамперед надійності та валідності, оскільки саме вони визначають точність вимірювання та коректність інтерпретації результатів [1; 4]. Однією з методик, що використовується у профорієнтаційній практиці, є Опитувальник професійної спрямованості, розроблений на основі теорії Дж. Голланда [5; 11]. Попри його поширене використання, психометричні характеристики окремих версій цього інструменту потребують додаткового вивчення [4; 8]. Це зумовлює наукову й практичну значущість психометричного аналізу Опитувальника професійної спрямованості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасних науково-методичних працях з профорієнтаційної діагностики підкреслюється необхідність модернізації психодіагностичного інструментарію, розширення можливостей інтерпретації результатів та приведення методик у відповідність до актуальних умов професійного середовища [3; 4]. Водночас у сучасних академічних джерелах наголошується, що використання діагностичних методик у профконсультативній практиці потребує обов'язкової перевірки їхніх психометричних характеристик, насамперед надійності та валідності, оскільки саме вони визначають точність вимірювання та коректність інтерпретації результатів [1; 4].

У профконсультуванні для вивчення професійних інтересів і професійної спрямованості застосовується низка методик, серед яких Опитувальник професійної спрямованості, розроблений на основі теорії Дж. Голланда [5; 6]. У вітчизняній практиці представлено кілька версій та адаптацій цього інструменту [4; 5; 6; 11], однак питання їхньої психометричної якості не можна вважати остаточно з'ясованим. Зокрема, попередні результати психометричної перевірки однієї з версій ОПС засвідчили низьку внутрішню узгодженість його шкал [8], що актуалізує потребу в подальшому аналізі структури методики, її ключів та можливостей практичного застосування.

Отже, аналіз наукових і науково-методичних джерел дає підстави стверджувати, що, попри поширеність використання ОПС у профорієнтаційній практиці, проблема психометричного обґрунтування окремих його версій залишається недостатньо розробленою. Необхідність уточнення психометричних характеристик методики, а також аналізу її змістової та структурної організації зумовила вибір напрямку цього дослідження [3; 4; 8].

У зв'язку з виявленою потребою в уточненні психометричних характеристик окремих версій Опитувальника професійної спрямованості **мета статті** полягає у вивченні психометричних особливостей ОПС, версії опублікованої Д. О. Закатнов та співав. [5; 11]. Відповідно до поставленої мети **завданнями статті** є: 1) аналіз внутрішньої узгодженості ОПС, 2) перевірка конкурентної валідності методики; 3) перевірка факторної структури опитувальника; 4) вивчення змістового наповнення та структурних особливостей побудови методики, а також можливостей її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж представити результати емпіричного аналізу, доцільно коротко розглянути теоретичну основу опитувальника – концепцію професійних типів Дж. Голланда. Відповідно до теорії Дж. Голланда, професійний вибір ґрунтується на прагненні особистості до такого професійного середовища, яке найбільше відповідає її інтересам і схильностям; ступінь цієї відповідності пов'язаний із задоволеністю працею та ефективністю діяльності [12]. Кожен тип професійного середовища, своєю чергою, передбачає певні особистісні якості, необхідні для успішного виконання професійних завдань. Зокрема, F. G. Hartmann та співавт. підкреслюють, що підприємницьке середовище орієнтоване на осіб, здатних керувати, впливати на інших і приймати ризиковані рішення [12]. Типологія Дж. Голланда охоплює шість професійних типів: реалістичний, дослідницький, артистичний, соціальний, підприємницький і конвенційний [12]. Вони відрізняються провідним змістом діяльності: від практичного перетворення предметного світу й аналітичного розв'язання завдань до творчого самовираження, соціальної взаємодії, організаційно-управлінського впливу та впорядкування інформації.

Оригінальна методика Дж. Голланда передбачає самооцінку діяльності, здібностей та кар'єрної ідентичності, які відповідають особі [13]. Методика містить твердження, що оцінюються у форматі відповідей «так/ні». На діагностику діяльності певного професійного типу спрямовано 66 тверджень (по 11 на кожен тип), на діагностику здібностей – 66 (по 11 на кожен тип), а на діагностику професійних уподобань – 84 (по 14 на кожен тип) [13].

Опитувальник професійної спрямованості використовує лише частину оригінальної методики Дж. Голланда, яка стосується вподобання особою певного типу професії. При цьому пред'являє професії не в формі тверджень, а у вигляді професійних дихотомій. За інструкцією, з двох професій опитуваний має обрати професію, яка йому найбільш підходить або яка найбільш цікава. Така форма пред'явлення завдань дозволила зменшити кількість тверджень стосовно вподобання професій з 84 тверджень до 42 дихотомій, однак таке спрощення спричинює низьку психометричних і змістових проблем.

Для психометричної перевірки Опитувальника професійної спрямованості було опитано 103 студентів 3-го курсу спеціальності «Психологія» (11 чоловіків і 92 жінки). Дослідження проводилося в онлайн-форматі впродовж 2023–2026 ро-

ків. Для перевірки конкурентної валідності ОПС за моделлю Дж. Голланда було використано Опитувальник професійних вподобань Йовайши. У табл. 1 подано показники внутрішньої узгодженості шкал ОПС, обчислені за опублікованими ключами до методики [5; 11].

Таблиця 1
Внутрішня узгодженість шкал Опитувальника професійної спрямованості за теорією Дж. Голланда

Шкали ОПС	Коефіцієнт альфа Кронбаха
Реалістичний тип	0,482
Дослідницький тип	0,467
Артистичний тип	0,657
Соціальний тип	0,429
Підприємливий тип	0,563
Конвенційний тип	0,316

Джерело: розроблено авторами

Як видно з табл. 1, показники внутрішньої узгодженості шкал ОПС загалом збігаються з результатами, отриманими на малій вибірці школярів, і для більшості шкал свідчать про недостатню надійність для індивідуального профілювання, за винятком артистичного типу [8].

В табл. 2 наведені достовірні кореляції за Спірменом між шкалами ОПС за оригінальними ключами та шкалами опитувальника Йовайши.

З табл. 2 видно, що між відповідними шкалами ОПС, обчисленими за опублікованими ключами, та шкалами тесту Йовайши виявлено статистично значущі зв'язки очікуваного змісту, які підтверджують валідність методики. Це свідчить про те, що шкали ОПС загалом відповідають тим професійним інтересам, на вимірювання яких вони спрямовані. Водночас низька надійність шкал ОПС дає підстави вважати, що отримані кількісні показники можуть бути недостатньо точними для інтерпретації ступеня вираженості окремих професійних інтересів в обстежуваних.

Факторний аналіз ОПС, проведений методом головних компонент з ортогональним обертанням Varimax, дав змогу виділити 26 факторів за критерієм Кайзера [9]. Отримана факторна структура не відтворює

теоретичну модель Дж. Голланда в її очікуваному вигляді, оскільки в межах окремих факторів поєднуються професійні уподобання, що теоретично належать до різних професійних типів. Крім того, в багатьох випадках один фактор об'єднує обидві альтернативи професійної дихотомії одного запитання – з позитивним і негативним навантаженням відповідно. Це дає підстави вважати, що емпірична структура використаної версії ОПС не узгоджується з припущенням про чітке розмежування професійних типів у межах дихотомічно організованих пунктів, адже за логікою методики альтернативні професії в межах одного запитання мали б бути пов'язані з різними факторами.

Аналіз стимульного матеріалу ОПС виявив наступні його особливості, які є перешкодою для використання факторного аналізу з метою підтвердження його структури:

1. ОПС сконструйований на ідеї порівняння професій, які належать до одного із типів з професіями за п'ятьма іншими професійними типами. Наприклад, професії реалістичного типу порівнюються з професіями інтелектуального, артистичного, соціального, підприємливого та конвенційного типів. За логікою, побудови шкал професійний інтерес буде проявлятися як стійка перевага професій певного типу над іншими. Для реалізації цієї логіки необхідно, щоб кількість проведених порівнянь була однаковою. Проте, кількість порівнянь професій конкретного типу з професіями інших типів не є однаковою. Так, при конструюванні ОПС вченими був використаний стимульний матеріал оригінальної методики Дж. Холланда, який вміщує по 14 професій належних до кожного професійного типу (84 професії). В ОПС професії одного типу з цього переліку порівнюються з іншими, що утворює 42 професійні дихотомії та дозволяє зробити по три порівняння професій конкретного типу з чотирьома іншими групами та лише два порівняння з п'ятою групою професій. Це означає, що для точності оцінювання професійної приналежності кількість порівнянь в ОПС має бути збільшена з метою досягнення рівномірності в оцінюванні, стимульний матеріал має вміщувати 45 професійних дихотомій.

Таблиця 2
Достовірні кореляції шкал Опитувальника професійної спрямованості та тесту Йовайши

Шкали ОПС	Шкали тесту Йовайши, професійні сфери					
	Мистецтво	Техніка	Робота з людьми	Розумова праця	Фізична праця	Матеріальні інтереси
Реалістичний		$R_s=0,365^{**}$	$R_s=-0,272^*$			
Дослідницький				$R_s=0,329^{**}$		$R_s=-0,43^{**}$
Артистичний	$R_s=0,509^{**}$	$R_s=-0,25^*$	$R_s=-0,24^*$	$R_s=-0,315^{**}$	$R_s=0,28^*$	
Соціальний		$R_s=-0,366^{**}$	$R_s=0,284^*$		$R_s=0,20^*$	
Підприємницький	$R_s=-0,235^*$					$R_s=0,429^{**}$
Конвенційний	$R_s=-0,253^{**}$	$R_s=0,228^*$		$R_s=0,245^*$	$R_s=-0,355^{**}$	

Примітка: * - рівень достовірності $p<0,05$; ** - рівень достовірності $p<0,01$;

Джерело: розроблено авторами

2. Як правило, запитання ОПС в якості дихотомій пропонують вибір між двома дуже схожими професіями, які, проте, належать до різних професійних типів. Тоді, як для застосування факторного аналізу більш доцільним здається конструювання запитання з вибором між двома якісно відмінними професіями.

3. Стимульний матеріал ОПС вміщує помилки в назвах професії. Наприклад, до дослідницького типу віднесена професія «астролог», тоді як правильніше було віднести професію «астроном». Зазначена помилка була виправлена в більш новій адаптації ОПС здійсненої І.В. Заець та співав. [4].

4. Стимульний матеріал ОПС має не актуальні на сьогоднішній день професії. Також, діяльність в окремих професій істотно змінилась в зв'язку з чим їх потрібно віднести до інших професійних типів. Так, наприклад, професія «бібліотекар» віднесена в опублікованих ключах до соціального типу. В зв'язку з введенням комп'ютеризованих технологій, завдань з оцифрування паперових варіантів книг – характер діяльності змінився і професія потребує перегляду типологічного віднесення з урахуванням трансформації змісту професійної діяльності.

Для виправлення означених недоліків нами був сконструйований варіант Опитувальника професійної спрямованості з вибором із 45 дихотомічно розташованих професій (ОПС-45). В цій версії методики було враховано всі більш сучасні адаптації методики запропоновані О.М. Ігнатович [6], а також – І.В. Заець та А.М. Шевенко [4], по-

дальша валідизація цього варіанта є перспективою подальших досліджень.

Незважаючи на існуючі недоліки, за результатами дослідження 103 студентів ОПС у версії Д.О. Закатнова [5], можна запропонувати ключі до методики, які мають більш високу внутрішню надійність (див. табл. 3).

З табл. 3 видно, що запропоновані ключі мають кращі психометричні показники, ніж опубліковані раніше ключі. Оскільки, шкали не мають нормального розподілу для оцінки значень опитаних можна орієнтуватись на третій верхній квартиль. Вважаємо, що орієнтирами для виявлення професійної спрямованості можна використати наступні значення за шкалами, обчисленими за новим, запропонованим нами ключем:

1. Реалістичний тип: більше 2,5 бала – присутня виражена спрямованість.

2. Дослідницький тип: більше 3,5 бала – присутня спрямованість; більше 4,5 – виражена спрямованість.

3. Артистичний тип: більше 6,5 бала – присутня спрямованість.

4. Соціальний тип: більше 6,5 бала – присутня спрямованість; більше 7,5 бала – виражена спрямованість.

5. Підприємливий тип: більше 6,5 бала присутня виражена спрямованість.

6. Конвенційний тип: більше 3,5 бала присутня спрямованість; більше 7,5 бала – виражена спрямованість.

Найбільш проблемною шкалою в запропонованих ключах є професії соціального типу, оскільки вибірка складалась зі студен-

Таблиця 3

Нові ключі до Опитувальника особистісної спрямованості, та характеристика шкал

Шкали ОПС	Ключ	альфа Кронбаха	Q3
Реалістичний тип	4а, 31а, 32а, 33а, 34а	0,630	2
Дослідницький тип	7а, 9а, 16б, 20а, 24а, 35а, 36а	0,695	4
Артистичний тип	9б, 14б, 15б, 24б, 29б, 30б, 41а, 42б	0,662	7
Соціальний тип	2б, 10а, 12а, 20б, 25а, 26а, 27а, 33б, 36б, 38а	0,602	7
Підприємливий тип	4б, 7б, 11б, 15а, 23б, 28б, 35б, 37б, 40б	0,602	6
Конвенційний тип	3б, 10б, 14а, 21а, 25б, 29а, 41б, 42а	0,644	4

Джерело: розроблено авторами

Таблиця 4

Достовірні кореляції шкал (за запропонованими ключами) Опитувальника професійної спрямованості та тесту Йовайши

Шкали ОПС	Шкали тесту Йовайши, професійні сфери					
	Мистецтво	Техніка	Робота з людьми	Розумова праця	Фізична праця	Матеріальні інтереси
Реалістичний		$R_s=0,390^{**}$	$R_s=-0,19^*$			
Дослідницький	$R_s=-0,281^{**}$	$R_s=0,232^*$		$R_s=0,494^{**}$	$R_s=-0,232^*$	$R_s=-0,348^{**}$
Артистичний	$R_s=0,489^{**}$	$R_s=-0,323^{**}$		$R_s=-0,330^{**}$	$R_s=0,374^{**}$	
Соціальний		$R_s=-0,457^{**}$	$R_s=0,238^*$	$R_s=-0,220^*$	$R_s=0,277^{**}$	
Підприємницький						$R_s=0,479^{**}$
Конвенційний	$R_s=-0,402^{**}$	$R_s=0,338^{**}$		$R_s=0,378^{**}$	$R_s=-0,465^{**}$	

Примітка: * - рівень достовірності $p<0,05$; ** - рівень достовірності $p<0,01$;

Джерело: розроблено авторами

тів, які вивчають психологію. Тому, запропоновані для інтерпретації значення за цією шкалою містять неточність. В табл. 4 представлені кореляції шкал ОПС, обчислених за модифікованими ключами та опитувальником Йовайши.

Отримані кореляції підтверджують наявність змістовно очікуваних зв'язків і свідчать на користь конкурентної валідності шкал методики ОПС за модифікованими ключами.

Висновки. Вивчення психометричних особливостей Опитувальника професійної спрямованості у версії Д.О. Закатнова пока-

зало низьку надійність більшості шкал, за наявності статистично значущих зв'язків, що свідчать на користь валідності. У дослідженні були запропоновані ключі до методики, які мають більш високу надійність та потенційно більш високу здатність у виявленні провідної професійної спрямованості. Здійснено аналіз проблем трьох опублікованих версій Опитувальника професійної спрямованості. Розроблена версія ОПС-45, яка усуває виявлені недоліки. Перспективою подальших досліджень є перевірка психометричних характеристик запропонованої методики.

Список літератури:

1. Бялонович С. В. Українська шкала щоденних стресорів війни: конструювання опитувальника. *Проблеми політичної психології*. 2024. Вип. 15(29). С. 178–191.
2. Заєць І. В. Особливості професійної орієнтації в умовах світових змін. *Вісник Київського інституту бізнесу та технологій*. 2024. Т. 51. № 2. С. 84–92.
3. Заєць І. В. Сучасна професійна діагностика : практичний посібник. Київ : ПООД імені Івана Зязюна НАПН України, 2025. 278 с.
4. Заєць І. В., Шевенко А. М. Науково-практичне забезпечення профдіагностичної і профконсультативної діяльності : методичні рекомендації. Київ : Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2022. 124 с.
5. Закатнов Д. О., Жемера Н. В., Тименко М. П. Твоя майбутня професія : довідник професій. Київ : Українська книга, 1999. 312 с.
6. Ігнатович О. М., Татаурова-Осика Г. П., Шевенко А. М. Психологія професійної діагностики та професійного консультування : практичний посібник / за ред. О. М. Ігнатович. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 225 с.
7. Литвиненко О.О., Коркос Я.О. Адаптація української версії Шкали автономної кар'єрної мотивації. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Психологія»*, 2025. № 79. С. 124-132. DOI: <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2025-79-15>
8. Плескач Б. В. Надійність української версії тесту Дж. Холланда для визначення професійних типів особистості. *Українська психологія. XXI століття. Початок* : матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю 27-28 квітня 2023 року. Київ : НАПН України, 2023. С. 474–476. DOI: <https://doi.org/10.33120/UPS21PROCEEDINGS-2023>
9. Плескач Б. В. Результати факторного аналізу Опитувальника професійної спрямованості за теорією Дж. Голланда. URL: https://pleskach.wordpress.com/wp-content/uploads/2026/04/ops_factors_varimax.xlsx (дата звернення: 17.04.2026).
10. Созонюк О. В., Хомін О. П. Особистісні чинники професійного самовизначення майбутніх юристів. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки : зб. наук. праць*. 2025. Вип. 28(73). С. 159–170. DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series12.2025.28\(73\).14](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series12.2025.28(73).14)
11. Тест Дж. Голланда для визначення професійних типів особистості. *Всеосвіта* : веб сайт. URL: <https://vseosvita.ua/library/test-dz-gollanda-dla-viznacenna-profesijnih-tipiv-osobistosti-24021.html> (дата звернення: 17.04.2026).
12. Hartmann F. G., Heine J. H., Ertl B. Concepts and Coefficients Based on John L. Holland's Theory of Vocational Choice – Examining the R Package holland. *Psych*. 2021. Vol. 3. No. 4. P. 728–750. DOI: <https://doi.org/10.3390/psych3040047>
13. Holland J. L., Fritzsche B. A., Powell A. B. The Self-Directed Search Technical Manual. Odessa : Psychological Assessment Resources, 1994. 96 p.

References:

1. Bialonovych, S. V. (2024) Ukrainiska shkala shchodennykh stresoriv viiny: konstruiuvannya opytuvalnyka. *Problemy politychnoi psykholohii - Problems of political psychology*, Iss. 15(29), pp. 178–191.
2. Zaiets, I. V. (2024) Osoblyvosti profesiinoi oriantatsii v umovakh svitovykh zmin. *Visnyk Kyivskoho instytutu biznesu ta tekhnolohii - Herald of Kiev institute of business and technology*, Vol 51, No 2, pp. 84–92.
3. Zaiets, I. V. (2025) Suchasna proforiantatsiina diahnostryka: praktychnyi posibnyk [Modern psychodiagnosics in career: a practical guide]. Kyiv: IPOOD imeni Ivana Ziaziuna NAPN Ukrainy, 278 p. (in Ukrainian)
4. Zaiets, I. V. & Shevenko, A. M. (2022) Naukovo-praktychne zabezpechennia profdiahnostychnoi i profkonsultatyvnoi diialnosti: metodychni rekomendatsii [Scientific and practical support for professional diagnostic and professional consulting: methodological recommendations]. Kyiv: Instytut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh imeni Ivana Ziaziuna NAPN Ukrainy, 124 p. (in Ukrainian)
5. Zakatnov, D. O., Zhemera, N. V. & Tymenko, M. P. (1999) Tvoia maibutnia profesiia: dovidnyk profesii [Your future profession: a guide to professions]. Kyiv: Ukrainiska knyha, 312 p. (in Ukrainian)
6. Ihnatovych, O. M., Tataurova-Osyka, H. P. & Shevenko, A. M. (2021) Psykholohiia profesiinoi diahnostryky ta profesiinoho konsultuvannia: praktychnyi posibnyk [Psychology of professional diagnostics and professional counseling: a practical guide] / za red. O. M. Ihnatovych. Kropyvnytskyi : Imeks-LTD, 225 p. (in Ukrainian)
7. Lytvynenko, O., Korkos, Ya. (2025). Adaptation of the ukrainian version of Autonomous Career Motivation Scale. *Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series Psychology*, No. 79, pp. 124-132. DOI: <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2025-79-15> (in Ukrainian)
8. Pleskach, B. V. (2023) Nadiinist ukrainskoi versii testu Dzh. Khollanda dlia vyznachennia profesiinykh typiv osobystosti [Reliability of the Ukrainian version of J. Holland's test for determining professional personality

- types]. *Ukrainska psykholohiia. XXI stolittia. Pochatok: materialy naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu* (Kyiv, april 27-28, 2023). Kyiv: NAPN Ukrainy, pp. 474–476. DOI: <https://doi.org/10.33120/UPS21PROCEEDINGS-2023> (in Ukrainian)
9. Pleskach, B. V. (2026) Rezultaty faktornoho analizu Opytuvalnyka profesiinnoi spriamovanosti za teoriieiu Dzh. Hollanda [Results of factor analysis of the Professional orientation questionnaire according to J. Holland's theory]. Available at: https://pleskach.wordpress.com/wp-content/uploads/2026/04/ops_factors_varimax.xlsx (accessed April 29, 2026).
 10. Sozoniuk, O. V. & Khomin, O. P. (2025) Osobystisni chynnyky profesiinoho samovyznachennia maibutnikh yurystiv [Personal factors of professional self-determination of future lawyers]. *Psykhologichni nauky: problemy i zdobutky – Scientific Journal of Mykhailo Dragomanov State University of Ukraine. Series 12. Psychological Sciences: collected scientific article*, Iss. 28(73), pp. 159–170. DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series12.2025.28\(73\).14](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series12.2025.28(73).14)
 11. Test Dzh. Hollanda dlia vyznachennia profesiinykh tipiv osobystosti [J. Holland's test for determining professional personality types]. *Vseosvita* : website. Available at: <https://vseosvita.ua/library/test-dz-gollanda-dla-viznacenna-profesijnih-tipiv-osobystosti-24021.html> (accessed April 29, 2026).